

Drago Sedmak

KRVAVO POSOČJE

PREGLED VOJAŠKIH DOGODKOV NA SOŠKI FRONTI 1915—1917

Nagovor ob otvoritvi razstave »Krvavo Posočje« (avtor † Vladimir Gradnik), v avli kinogledališča v Tolminu, 1. oktobra 1986.

Vojaški dogodki prve svetovne vojne so zajeli tudi slovensko etnično ozemlje. Od konca maja leta 1915 do konca oktobra leta 1917 je ozemlje ob reki Soči, med morjem in Bovcem, postalo prizorišče vojaškega spopada med italijansko in avstroogrsko armado. Področje, kjer so se odvijali boji in vseh dvanajst velikih bitk, po katerih dogajanja na soškem bojišču tudi periodiziramo, je bilo pravo bojišče brez civilnega prebivalstva, ki so ga z obeh strani vojne črte preselili predvsem v begunska taborišča. V slovenskem zgodovinsko-pisju je bila vojaška zgodovina dogodkov Posočja razmeroma skromno obravnavana.¹ Soške fronte so se sicer spomnili v spominih nekateri udeleženci (I. Matičič, M. Peterlin, V. Gaberc, J. Prešeren itd.) v objavah različnega obsega. Prvi daljši poskus zgodovinskega pregleda v Posočju pa je šele iz leta 1960, napisal pa ga je Jurij Mušič.² Sledi mu reportažna knjiga Janeža Mesesnela — Ivan Hmeljak: *Soška fronta 1915—1917* (Koper 1968) in knjiga Vladimira Gradnika: *Krvavo Posočje* (Koper—Trst 1977). Parcialnih prispevkov ne bomo posebej omenjali. Vse drugačna je slika historiografije pri Italijanih in Nemcih.³ Pričujoči pregled je kompilacija informativnega značaja, ki more znova naglasiti, da Slovenci na zgodovinski prikaz bojev v Posočju in z njimi povezanih dogodkov (begunstvo, življenje v neposrednem vojnem zaledju, udeležba slovenskih vojakov, pa tudi vojakov iz ostalih jugoslovanskih dežel itd.) še vedno čakamo.

Ko je 23. maja 1915 Italija napovedala nekdanji zaveznici vojno, je avstroogrski generalštab že imel pripravljen načrt vojaškega ukrepanja, saj mu ni ostal skrit odnos Italije do antantnih sil; tudi ozemeljska izsiljevanja in zahteve, da bi ostala Italija nevtralna, so mu bila znana. Zato je formiral že posebno armadno skupino, katere naloga je bila zavarovanje okrog 600 kilometrov dolge meje od prelaza Stelvio do Jadranskega morja. Njene naloge v začetku maja 1915 so bile zadrževanje začetnega italijanskega sunka, dokler ne bi prispеле okrepitev z ostalih front. Za poveljnika sektorja fronte ob Soči je bil imenovan pehotni general-Svetozar Borojevič. Njegova 5. armada je imela nalogo zavarovati območje od črte Krn—Trigljav do hrvaško-dalmatinske meje. Čeprav je avstroogrski generalštab računal na vzpostavitev fronte na reki Savi, v centralni Sloveniji, so ga razmere, zlasti pa še odpoved nemške pomoči v vojaštvu, primorale k odločitvi, da se pri obrambi nasloni na naravne danosti teritorija. Tako je bila zasnovana obrambna črta, ki je tekla po vrhovih Rombona, Ravelnika, Javorščka, Lipnika, Vršiča, Vrat, Krna in Mrzlega vrha ter Vodil vrha ter se pri vasi Dolje spustila na reko Sočo ter po njenem levem bregu tekla do morja.

Izjemi sta bili tolminsko in goriško mostišče, kjer je avstrijska obrambna črta prešla na desni soški breg. Tolminsko mostišče naj bi se branilo na črti: reka Soča pod Doljami—Sv. Danijel—Mengore—Kota 588—Selo, kjer je obramba zopet prestopila Sočo. Za branilce je bil pomemben železniški kolodvor Sv. Lucija (Most na

¹ B. Marušič, Sprétna beseda. V: *Krvavo Posočje*, Koper—Trst 1977, 289—294. Id., La storiografia slovena sulla prima guerra mondiale. *Qualestoria* 14/1986, št. 1—2, 260—266.

² Boji za Gorico (1915—1916). *Kronika* 8/1960, 200—204; Obramba na Soči v letih 1915—1917. *Kronika* 14/1966, 36—52, 110—123, 173—184.

³ Pregled italijanskih del je podal G. Bertuzzi, Alcune indicazioni bibliografiche sulla Grande Guerra: la storiografia italiana locale. *Qualestoria* 14/1986, št. 1—2, 233—248.

Soči), proglašenje proti Podbrdu ter cestne povezave z Ljubljansko kotlino čez Idrijo in Čepovan.

Tudi pri obrambi goriškega mostišča, katerega obrambna črta je potekala od Sabotina čez Oslavje, Podgoro na Kalvarijo, je branilec zapiral smer proti Vipavski dolini, računal pa je tudi na psihološki moment, na zaščito Gorice, kajti njena osvojitve bi napadalcu veliko pomenila.

Med obema mostiščema so se branilci odločili, da bo njihova obrambna črta potekala na pobočjih Banjške planote tik nad levim bregom Soče. Od goriškega mostišča do morja je branilec nameraval izkoristiti kraško planoto, ki se kot naravna prepreka, visoka 100—150 metrov, dviga med levim bregom Soče, Vipavsko dolino in morjem.

Na italijanski strani sta proti 5. armadi nastopali 2. in 3. italijanska armada, katerih začetni potencial je sestavljalo okoli 250.000 mož. Taki sili se 18 avstrijskih bataljonov prve in 6 bataljonov druge bojne črte vsekakor ni moglo uspešno upirati na meji, ampak so se umaknili na že omenjeno obrambno črto in s tem zavestno žrtvovali velik del ozemlja, ki je segalo od italijansko-avstrijske meje do obrambne linije.

Od začetka vojne do sredine junija 1915 je napadalcem uspelo osvojiti le tisto ozemlje, ki so jim ga prepustili branilci. Izjema je bila italijanska zasedba grebena Vršič—Vrata, vrha Krna, zveznega grebena Krn—Vrata in Kožljaka. Kljub premoči so bili ti prvi uspehi, zlasti pa neuspehi vzrok, da je general Luigi Cadorna, vrhovni poveljnik italijanske armade, menil,⁴ da ima premalo sil, da bi dosegel večji uspeh. Zato je ukazal 2. in 3. armadi, naj počakata z ofenzivo, dokler ne bosta dobili okrepitev. Tudi mnogokrat kasneje (v vseh italijanskih enajstih ofenzivah) je prav ta neodločnost bila glavni vzrok, da italijanske sile niso uspеле zlomiti branilcev.

V prvi soški bitki, ki je trajala od 23. junija do 7. julija 1915, so napadalci načrtovali osvojitve Tolminske ter prodor na črto od Plavi do morja; vendar jim razen delne zasedbe zahodnega roba kraške planote ni uspelo izpolniti načrtov.

V drugi soški bitki od 18. junija do 10. avgusta 1915 so Italijani ponovno osredotočili napad na kraško planoto in goriško mostišče, vendar kljub velikim izgubam niso dosegli nič pomembnega. Na Krasu so osvojili pas, širok 200 do 600 korakov med Sv. Martinom in Grižo. Na goriškem mostišču so bili odbiti; na Tolminskem, na področju Krna jim je uspelo osvojiti koto 2163.

Že dva dni po koncu druge soške ofenzive, 12. avgusta 1915, so italijanske sile poizkusile vojno srečo na ozemlju med Tolminom, Bovecem in Rombonom z namenom osvojiti Krnski masiv, tolminsko mostišče in Bovško kotlino. Na področju Krna so že po treh dneh bojov prenehali napadati ter spoznali, da so branilci in teren prehuda ovira. Zato so se od 16. avgusta do srede oktobra 1915 osredotočili na preboj tolminskega mostišča, zlasti na koto 588, Kozaršče in Mengore, ter na osvojitve Vršiča, Lipnika in Javorščka pa tudi Bovške kotline z Rombonom. Zaradi hudega pritiska so branilci morali zapustiti prednje postojanke v Bovški kotlini in 22. avgusta 1915 so italijanske enote vkorakale v Bovec. S tem so si napadalci odprli pot do avstroogrskih položajev na odseku Rombon—Viš. Ti položaji so v avgustu in septembru nekajkrat menjali gospodarja, končni rezultat pa je bil ta, da so branilci obdržali vrh Rombona. Kljub ogromnim žrtvam je branilec uspelo, da so na tem ozemlju od Rombona do tolminskega mostišča zadržali ključne položaje in otopili ost italijanskih napadov.

Tudi v tretji soški bitki, ki je trajala od 10. oktobra do 4. novembra 1915, je bil italijanski koncept napadanja enak prejšnjim: frontalni napad na celotni fronti od morja do Rombona. V zgornjem Posočju napadalcem ni uspelo kaj bistvenega. Osvojili so le prvi obrambni jarek na področju Mrzlega vrha. Odločili so se, da dajo

⁴ Vrhovni poveljnik italijanske vojske je sicer bil kralj Viktor Emanuel III., general grof Luigi Cadorna pa je bil načelnik štaba vrhovnega poveljstva italijanskih oboroženih sil in s tem pravi in odgovorni poveljnik.

prednost napadom na Doberdobski planoti in na goriškem mostišču; ter so poizkusili pri Plavah prodreti na Banjško planoto. Rezultat v tretji ofenzivi je bil, da so napadalci osvojili nekaj strelskih jarkov na Krasu, kar pa ni odtehtalo izgub. Italijani so izgubili okoli 65.000 vojakov, Avstrijci pa okoli 42.000.

V četrti soški bitki — zadnji v letu 1915, od 10. novembra do 2. decembra 1915 — je osnovni cilj napadalcev postalo mesto Gorica, kot moralna zmaga. Fronta je tokrat bila skrčena na 33 kilometrov in je segala od Plavi do morja, oziroma do Sv. Mihaela, vendar je topniška priprava zajela celotno fronto. V zadnjem delu ofenzive, od 26. novembra do 1. decembra 1915, je bil Tolmin močno bombardiran in mnogo hiš je bilo poškodovanih.

Vremenske razmere, deloma pa tudi položaj na drugih evropskih bojiščih, niso na Soški fronti omogočale, da bi se tu razvile večje operacije. Za ta čas, od konca četrte ofenzive pa vse do marca 1916, so značilne le posamezne praske ter stalno topniško obstreljevanje avstrijskih položajev s strani napadalcev. Branilci pa so v tem času izvedli nekaj organizacijskih sprememb. Najpomembnejša pa je ta, da so Borojeviči 5. armadi zmanjšali ozemlje, na katerem je delovala.

Za peto italijansko ofenzivo, ki je trajala le 5 dni (od 11. do 16. marca 1916), je značilno, da je bila slabo pripravljena, da ni imela enotnega vodstva in da je bila sestavljena iz lokalnih napadov. Italijani so želeli ustreči obleganim enotam Antante pri Verdunu, pa tudi preprečiti avstrijsko ofenzivo v Tirolah. Rezultat vsega tega pa je bilo le nekaj osvojenih jarkov z italijanske strani na Krasu, Avstrijcem pa je uspelo zavzeti nekatere strelske jarke v Krnskem pogorju (Vrata — kota 1870).

Med peto in šesto ofenzivo je zaradi dogodkov na drugih frontah vladal ob Soči relativen mir, ki so ga motili spopadi med posamičnimi enotami. Bolj aktivni so bili tokrat Avstrijci, ki so v maju z demonstrativnimi napadi skušali onemogočiti prevoz italijanskih enot v Tirole, kjer je potekala avstrijska ofenziva. Izredno težke razmere na položajih na Krasu so bile vzrok, da so branilci posegli po bojnih plinih. 29. junija 1916 je proti italijanskim položajem bilo izpuščenih okoli 900.000 litrov plina. Pomoril je okoli 6500 italijanskih vojakov in častnikov, njihovemu topništvu pa je uspelo, da je zadržalo avstroogrške vojake, da niso prodri v prazne italijanske položaje. Vrsta napadov italijanskih enot v juliju 1916 je že pomenila uvod v novo, šesto ofenzivo. S temi napadi so si Italijani hoteli pridobiti boljše izhodiščne položaje.

Šesta ofenziva je trajala od 4. do 16. avgusta. Napadalcem je prinesla poleg vojaškega tudi velik moralni uspeh. Italijanske sile so 9. avgusta 1916 vkorakale v Gorico in prisilile branilce k umiku na Krasu, zlasti še na Doberdobski planoti. Tu so jih branilci zadržali šele na tretji obrambni črti, ki pa je bila šele v zasnovi. Čeprav so imeli na južnem delu bojišča izredno težke razmere, je branilcem uspelo, da so v srednjem in zgornjem Posočju ohranili večino položajev. V drugi fazi ofenzive jim je uspelo preprečiti italijanski prodor na Banjško planoto, s tem vdor v Vipavsko dolino in obkolitev enot na Krasu.

Slab mesec po koncu šeste soške bitke so Italijani začeli 14. septembra sedmo ofenzivo, ki jo je italijansko vrhovno poveljstvo načrtovalo potem, ko je spoznalo, da je s prekinitvijo šeste ofenzive storilo napako. Uvidelo je, da avstrijska stran še ni imela utrjene tretje obrambne linije in da bi z nadaljevanjem bojev v avgustu 1916 lahko doseglo veliko večji uspeh kot sicer. Želeli so Trst in v ta namen so se odločili, da ga bodo skušali doseči direktno, po najkrajši poti. V štiridnevni ofenzivi med reko Vipavo in morjem je napadalcem uspelo zasesti mirenški grad ter vdreti 500 do 1000 metrov globoko v branilčevo ozemlje med Lokvico in Debelim vrhom. Branilcem pa je uspelo, da so zavrnili napade in onemogočili prodor italijanskih čet skozi Rožno dolino in čez Sv. Mark ter čez Fajti hrib proti Trstelju.

Prav Fajti hrib in Trstelj sta bila cilja naslednje, osme italijanske ofenzive, ki je trajala od 10. do 12. oktobra 1916. Za izpolnitev načrtovanih nalog so napadalci razpolagali z 220.000 možmi, 1000 topovi in 500 bombardami. Dejansko je bilo na

ozemlju od Škabrijela do morja angažiranih 166.000 italijanskih vojakov. Branilci so na istem ozemlju razpolagali z okoli 100.000 možmi, 450 topovi in 250 minometi. Med Trsteljem in Fajtim hribom, kjer je potekal glavni napad, so Italijani angažirali 46.000 mož na odseku, dolgem 4000 metrov. Rezultat je bil, da so se branilci morali umakniti na naslednjo obrambno linijo, ki je tekla med Lovnico—Hudim logom in Lukatičem. Severneje, med reko Vipavo in Gorico je branilec uspelo ohraniti skrajse položaje.

Tudi deveta soška bitka je bila sorazmerno kratka, saj je trajala od 31. oktobra do 4. novembra 1916, zajela pa je ozemlje od Plavi do morja. Končni cilj je bil zopet Trst.

Na severnem delu kraške planote, na predelu med Volkovnjakom in Hudim logom je italijanski pritisk bil tako hud, da so razbili prednje avstrijske položaje, ki jih Avstrijci s protinapadi niso mogli ponovno osvojiti. Uspelo pa jim je zadržati italijanske enote na črti Veliki Fajti hrib (Kota 464) —Kostanjevica. Prav tako je branilec uspelo, da so na južnem delu kraške planote zadržali prvotne položaje. V tej bitki je italijanskim enotam uspelo zasesti kakih 15—20 km² ozemlja.

Med deveto in deseto ofenzivo, ki se je začela 12. maja 1917. leta pa orožje na fronti ni mirovalo. Značilni so lokalni spopadi in akcije. Aktivni sta bili tudi obe topništvi, prednjačilo pa je italijansko.

Čeprav si je italijanska stran prizadevala dobiti od antantnih zaveznikov vojaško pomoč za skupno ofenzivo na soški fronti v začetku leta 1917 in so ji Angleži celo bili pripravljeni ustreči, je ambiciozni general Nivelle, ki je zamenjal generala Joffrea v francoskem vrhovnem poveljstvu, dosegel, da je prodril njegov koncept skupne anglofrancoske ofenzive na francoskem ozemlju. Dejanski rezultati zavezniških ofenziv v Franciji pa so bili nični. Celo 1917. leto so francoski in angleški vojaki plačevali davek nepremišljenosti Nivella in v ofenzivah, katerih namen je bil prikriti Nemcem obupno stanje na zavezniški strani, plačevali velik krvav davek. Samo angleške enote so od aprila do konca leta 1917 imele čez 600.000 mrtvih, nemške enote pa 280.000. Pomagali jim niso, tudi tanki, ki so jih Angleži uporabili na višavju Chemin des Dames. Istočasno s temi ofenzivami je potekala reorganizacija francoske armade, ki jo je izvajal novi poveljnik, general Pétain. On je 17. maja 1917 zamenjal generala Nivella.

Čeprav je Cadorna predlagal, da bi vsaka izmed zahodnih zaveznic poslala po 4 divizije, se je moral zadovoljiti le z nekaj topniškimi baterijami. Italijanski načrti so predvidevali, da bodo boji potekali na celotni črti od morja do Avč, dolgi kakih 50 kilometrov. Napadom bi bile najbolj izpostavljene avstrijske postojanke vzhodno od Gorice (Kuk, Sv. Gora, Škabrijel, Sv. Danijel), v kasnejših fazah pa tudi položaji med Trsteljem in Grmado.

Uvod v deseto ofenzivo je bilo topniško obstreljevanje med morjem in Tolminom. Trajalo je kar 60 ur. Položaje branilcev je obstreljevalo 2500 topov in 1500 minometov. 14. maja 1917 so napadle italijanske enote, razporejene med reko Vipavo in Plavami ter med Volkovnjakom in Fajtim hribom. V šestdnevih bojih je napadalec uspelo pri Plavah razširiti mostišče na levem bregu Soče ter prodreti proti Solkanu, Zagori, Kuku in Vodiciam, Škabrijela pa jim kljub večkratnim poskusom, ni uspelo osvojiti. Z njegovo obrambo ter obrambo Rožne doline in Sv. Marka so branilci zopet preprečili prodor italijanskih sil v Vipavsko dolino. Branilec je tudi uspelo, da so v svojih rokah zadržali tudi višine Sv. Gore.

Druga faza desete ofenzive se je začela 23. maja 1917 in je zajela ozemlje, razprostrto kakih 13 kilometrov med Trsteljem in Volkovnjakom na severu ter Grmado na jugu. Trajala je do 27. maja ponoči. Napadalec so se utrdili na črti, ki je tekla pred Fajtim hribom, Kostanjevico, Hudim logom, Selom, Medjo vasjo in po reki Timav pred vasjo Štivan. Do 29. maja 1917, ko je bilo najhujših bojov konec, so Italijani poizkusili doseči čimugodnejše izhodiščne položaje z vrsto napadov v smeri

Sv. Gore in Vodice ter med Paňovcem in Biljami; vendar nobena izmed bojujočih se strani ni uspela doseči premoči.

Tretjo fazo desete soške bitke pa pomeni avstrijski protiudar 4. in 5. junija 1917 na ozemlju med Gorico in morjem, in sicer tam, kjer so bili njihovi položaji najbolj ogroženi: na jugu pred Grmado, pri Jamljah ter pri Fajtem hribu na severu kraške planote. Medtem ko so na jugu dosegli uspeh, so bili na severu odbiti.

Edini pomembnejši rezultat te ofenzive je bilo italijansko zavzetje ugodnejših izhodiščnih položajev za 11. ofenzivo med Sv. Goro in Zagoro. Na ostalih sektorjih fronte krvni davek ni odtehtal zasedenega ozemlja. Italijanske sile so angažirale za to ofenzivo okoli 280.000 mož, izgubile pa so jih 159.000, od tega 27.000 ujetnikov. Branilci so angažirali 176.000 mož, izgubili pa 76.000 mož, od tega je bilo 23.400 ujetih.

Kljub ugodnim izhodiščnim položajem iz desete ofenzive ter mnenju poveljnikov 3. in 2. italijanske armade, generalov vojvode D'Aoste in Capella, naj bo glavni cilj te ofenzive Banjška planota, se je general Cadorna odločil za politični in ne vojaški cilj. Ponovno ni mogel prrediti pri zaveznikih, da bi se ob Soči organizirala skupna ofenziva. Tokrat se je zapletlo pri angleškem zavezniku. Najpomembnejša njihova zagovornika te ofenzive sta bila ministrski predsednik Lloyd George in novi minister za strelivo in oborožitev Winston Churchill, saj v Franciji kljub več ofenzivam ni bilo mogoče doseči kaj bistvenega. Toda tudi britanska vlada ni bila enotna, saj je šef britanskega vrhovnega poveljstva general Robertson, skupaj s poveljnikom britanskih sil v Franciji, generalom Haigom, zagovarjal ofenzivno taktiko v Franciji in ne v Italiji. Celo več. Na sestanku v Parizu julija 1917, so predstavniki Francije in Velike Britanije zahtevali od generala Cadorne, naj italijanske sile porazijo avstroogrške enote na soški fronti v dveh ofenzivah. Cadorna je pristal le na eno italijansko ofenzivo, ki naj bi jo organizirali v avgustu 1917. Upal je, da bo z doseženim uspehom pomiril javno mnenje v Italiji, nasprotja med armado in parlamentom ter v italijanski armadi sami.

Italijanski načrt je predvideval napad na celotni fronti od morja do Bovca in na tem ozemlju se je zbralo 51 in pol divizij (600 bataljonov), 3566 topov ter precej minometov. Težišče napadov pa bi bilo zopet usmerjeno na kraško planoto ter na ozemlje med Škabrijelom in Tolminom. Takemu načrtu so botrovala želje italijanskih politikov ter javnega mnenja (zavzetje Trsta); predvidel pa je, da bi z zavzetjem Banjše planote odprl pot proti Tolminski kotlini, ter čez Trnovski gozd proti Vipavski dolini in dolini Idrije.

Enajsta italijanska ofenziva se je pričela 17. avgusta 1917 z obstreljevanjem topov 2. italijanske armade; naslednji dan se mu je pridružilo še topništvo na ostalih odsekih fronte. Težišče italijanskih napadov je zopet nosila 3. armada na Krasu in ponovili so se prizori iz desete ofenzive, rezultati pa so bili zopet pičli in nobena stran ni dosegla odločilne prednosti. Ker pa je italijanskim enotam uspelo v noči med 18. in 19. avgustom 1917, da so pri Avčah, Desklah, Morskem in Kanalu postavile pontonske mostove in prekoračile Sočo ter v naslednjih petih dneh prisilile branilce k postopnemu umiku, je Cadorna 23. avgusta zaukazal konec italijanske ofenzive na Krasu. Nadejal se je uspeha na sektorju 2. italijanske armade — na Banjški planoti.

Siloviti prodor pa je izčrpal tudi napadalce, in ker je poveljstvo 2. armade predvidelo reorganizacijo nekaterih enot, je prav za 23. avgust 1917 zaukazalo premor na celotni črti. To je koristilo tudi branilcem, ki so se 24. avgusta ponoči organizirano umaknili na novo obrambno črto, ki je bila od napadalcev oddaljena 4—5 kilometrov in je potekala od Škabrijela na Zagorje, Madone, Podlako, Kal, Hoje, Mešnjak in Log. S tem manevrom so se izognili uničujočemu topniškemu ognju napadalcev, katerih težki topovi so bili ostali na desnem bregu Soče, zmanjšali so si preskrbovalne poti; utrditev na novih položajih naj bi branilcem pripomogla

k boljši obrambi. Branilci so prostovoljno prepustili napadalcem kakih 100 km² ozemlja.

Ko so italijanski topničarji v naslednjih dneh začeli obstreljevati namišljene cilje in ko so napadalne enote začele zasedati zapuščeno ozemlje, so ugotovile prevaro in se zavedle, da so trošile strelivo zaman. Ob prihodu italijanskih enot pred branilceve nove položaje so se srditi boji nadaljevali, vendar se je ofenziva na tem sektorju 29. avgusta končala kljub angažiranju večine italijanskih enot. Poleg Banjške planote so enote 2. italijanske armade skušale prodreti tudi skozi tolminsko mostišče ter med Škabrijelom in reko Vipavo. Na tolminskem mostišču so jih branilci uspeli zaustaviti tako na Mrzlem vrhu in Vodil vrhu kot na Slemenu. Na Krnu pa sta obe strani kopali tunel, da bi z miniranjem uničili nasprotnikove položaje in vojske v njih. Avstrijci so bili hitrejši in so v svoji nameri uspeli. Krater je še danes viden.

Kljub temu, da so bili naskoki med Škabrijelom in reko Vipavo neuspešni in da je italijansko vrhovno poveljstvo zaukazalo 29. avgusta 1917 konec enajste ofenzive, je poveljnik 2. italijanske armade, general Capello upal, da bo na tem sektorju uspel ter nadaljeval z napadi. Boji, v katerih sta obe strani zagrizeno vztrajali, so se nadaljevali do 13. septembra 1917. Kljub temu, da so italijanske sile zavzele nekatere višine (Sv. Katarina) in da so imele v rokah dve tretjini Škabrijela in na njegov vrh 10. septembra tudi prišle, je branilcem v protinapadu uspelo, da so jih od tam pregnali. Čez dva dni se je stvar ponovila, vendar so branilci ostali na vrhu Škabrijela. Cena zato pa je bila izredno visoka. Od avstroogrške divizije je ostalo le 1000 mož, 1. bataljon 87. pešpolka (Štajerci) pa je štel le še 185 mož. Tudi v tej bitki so avstroogrške enote izvedle protinapad, in sicer na Krasu, kjer so od 4. do 6. septembra uspele dobiti skoraj vse položaje, izgubljene za časa 11. italijanske ofenzive. Le razvaline vasi Selo so ostale v rokah italijanskih enot.

Ob koncu enajste bitke so na bojišče ob Soči prišle enote, ki so jih Avstrijci lahko sprostiti na ruskem bojišču. Práv tako je prišlo do reorganizacije Borojevičeve 5. armade, ki je bila razdeljena na 1. in 2. Soško armado, armadni skupini pa je še nadalje poveljeval Borojevič. Spremembe v organizacijskem smislu pa niso mogle spremeniti stanja na jugozahodni fronti. Branilci so se zavedali, da nove italijanske ofenzive ne bodo mogli vzdržati in zato so se odločili za lastno ofenzivo. Napad bi lahko izvedli iz Tirol, Karnije ali Posočja. Odločitev je padla na zadnjo od naštetih. Zaradi pomanjkanja lastnih enot, je avstrijsko poveljstvo zaprosilo za pomoč nemškega zaveznika in po vrsti pogajanju v avgustu in septembru 1917 so izdelali načrte za skupno protiofenzivo, katere geslo je bilo Waffentreue — Zvestoba v orožju. Poleg 1. in 2. Soške armade, ki sta bili razporejeni ob Soči, so bile na to ozemlje prepeljane še enote 14. skupne nemško-avstrijske armade, katere skupna moč je bila 12 divizij. Poleg tega pa je bila predvidena za ofenzivo tudi 10. avstroogrška armada.

Enote 14. armade so bile razporejene na ozemlju med Tolminom in Rombo-
nom. Na njenem desnem boku je bila razporejena 10. avstroogrška armada, na le-
vem pa 2. soška armada. Na levem boku 2. soške armade so bile razmeščene enote
1. soške armade.

Tak načrt je zahteval ogromne organizacijske napore, saj je bilo med 18. sep-
tembrom 1917, ko so bile sprejete osnovne smernice te skupne protiofenzive, in
15. oktobrom, ko naj bi se začela, sorazmerno malo časa. Prepeljati je bilo potrebno
9 novih divizij s kompletno opremo, strelivo, gradbeni in sanitetni material, živino
za prehrano; zgraditi je bilo potrebno vrsto komunikacij, žičnic, skladišč itd.

Napori so obrodili uspeh. Sicer je začetek ofenzive motilo slabo vreme, vendar
se je 24. oktobra 1917 pričela. Tudi nemško-avstrijske enote so najprej začele s top-
niško pripravo, le da so na Bovškem med rušilne granate vključili tudi plinske. Tu
so tudi uporabili bojni plin fosgen. Pomoril je vse, ki niso uporabili plinskih mask.
Ko je nastopila pehota 14. armade, ji je v prvem naletu uspelo prebiti italijanske

obrambne jarke pri Bovcu, v dolini Soče in pri Tolminu. Kasneje so posamezne enote imele različen uspeh. Medtem ko so nekatere enote zasedle Bovec in napadle že tretjo italijansko obrambno črto, drugim še do večera 24. oktobra ni uspelo zavzeti italijanskih položajev na Rombonu, pa tudi v Bovški kotlini samitso imele manjše uspehe. Na tolminskem mostišču med Krnom in Kozarščami sta bili prebiti prva in druga italijanska obrambna linija v južnem krnskem pobočju. Pri Volčah so doseženi uspehi omogočili prodor ostalih enot s tolminskega mostišča in še isti dan, 24. oktobra popoldne, je bil zavzet Kobarid. Ponoči med 24. in 25. oktobrom 1917 je bila južno od Robiča dosežena državna meja: 24. oktobra so bili prebiti tudi italijanski obrambni položaji pred Cigiñjem, zvečer pa je bil uničen tudi splet obrambnih utrdb na Ježi.

Na severnem delu Banjske planote je 24. oktobra 1917 desno krilo 2. Soške armade sicer začelo napadati italijanske položaje, vendar ni doseglo nikakršnega uspeha.

Po prvem dnevu nemško-avstrijske ofenzive so enote 14. armade uspeli pretrgati in dobro načeti italijanske položaje na fronti, široki 32 kilometrov, in deli posameznih italijanskih korpusov so bili že odrezani od glavnine enot, zlasti vzhodno od Soče in v Krnskem pogorju. Napadalec si tudi ni prizadeval, da bi uničeval posamezne utrjene točke, kjer so italijanske enote nudile odpor, ampak je zato že načel drugi in tretji italijanski položaj. Ker je 24. oktobra zvečer grozilo severnemu krilu 2. italijanske armade popolno uničenje in ker je bila v nevarnosti celotna armada, je italijansko vrhovno poveljstvo ukazalo enotam na Banjski planoti, naj se umaknejo in utrdijo na črti Globočak—Vrh—Sv. Gora. Z dodatnimi enotami pa je 2. armada skušala zaustaviti nasprotnikovo ofenzivo na več zaporednih črtah v Karniji in v Benečiji.

Vendar tudi ti premiki niso zaustavili prodiranja enot 14. armade, saj so 25. oktobra zjutraj zasedle Žago in začele napadati Stol, važno in utrjeno italijansko postojanko. Po štiriindvajseturnem boju so ga tudi osvojile. Rombon pa so italijanske enote same zapustile, padel je tudi Skutnik. Ze 25. oktobra ponoči so napadalne enote zasedle italijanske utrdbe na Meji, ter greben Kolovrata in Matajur in si tako odprle pot proti Čedadu. Prekoračena je bila tudi reka Idrija, mejna reka med Avstroogrsko in Italijo.

Uspehi na severu so omogočili tudi ostalim enotam lažje delo in tako so deli 2. Soške armade lahko na Banjski planoti izvedli napad in 25. oktobra 1917 zasedli položaje na črti Log—Vrh—Madoni. Ze 26. oktobra so avstrijsko-nemške napadalne enote uspeli prodreti kakih 20 kilometrov globoko; na fronti široki 50 kilometrov, med Rombonom in Sv. Goro pa so bile zavzete vse pomembnejše italijanske obrambne točke. To pa je narekovalo za italijansko vojsko katastrofo velikih razmer. Zato so v noči s 26. na 27. oktober 1917 italijanske sile izvedle splošen umik na reko Tilment. Njihovi zahodni zavezniki so jim morali poslati v pomoč svoje enote. Prišli sta ena francoska in ena angleška armada, skupno 12 divizij.

2. italijanska armada je doživela popoln polom in italijansko vrhovno poveljstvo ni imelo več nobenih rezerv, ki bi lahko zadržale prodor enot 14. armade proti zgornjemu Tilmentu. Istočasno pa so enote 10. avstrijske armade začele prodirati ob Tilmentu proti jugu in v noči s 27. na 28. oktober 1917 prišle v Furlansko nižino ter se usmerile proti Vidmu. Za njimi so ostali osvojeni Čedad, Humin in Čenta. 27. oktobra 1917 je prešla v ofenzivo tudi 1. Soška armada. Glavniha njenih napadov je bila med Škabrijelom in Fajtim hribom in še isti dan so Avstrijci zasedli Gorico. Posledica tega napada in razmer na fronti pa je bil splošen umik enot 3. italijanske armade s Krasa naslednji dan 28. oktobra 1917. Tudi reka Tilment ni zadržala ofenzive avstrijsko-nemških enot, ki se je nadaljevala vse do 16. novembra 1917. Ustavila se je ob reki Piavi, kjer so italijanske enote, skupaj z zavezniškimi, na njenem desnem bregu organizirale novo obrambno črto. S tem se je frontna črta skrajšala za

kakih 200 kilometrov. V Posočje, čeprav opustošeno, pa so se kmalu začeli vračati begunci, začela se je obnova in celitev vojnih ran.

Tu se seveda pregled vojaških dogodkov v »kravavem Posočju« neha. V porušene kraje se začneta polagoma vračati civilno življenje; pričenjajo se prve akcije za obnovo. Tudi to sodi v zgodbo o »kravavem Posočju« kot še druga problematika: selitev upravnih enot (občin, glavarstev, deželnega vodstva) v zaledje in njih delovanje tam, ukrepi vojaškega karakterja (popis živine, živil, živilske karte, zaprta območja, različne prepovedi), izgradnja novih komunikacij, namenjenih za fronto, finančno poslovanje občin, razširitev različnih bolezni, ki jih je prenašalo vojaštvo, odmev vojne v likovnih delih (I. Vavpotič, F. Tratnik, M. Gaspari, F. Pamberger in tuji slikarji itd.), v književnosti (od Slovencev naj naštejemo le A. Gradnika, A. Resa, P. Voranca, F. Bevka, D. Feigla, A. Lokarja, imamo pa jih tudi v tujih književnostih), posebno mesto ima begunska problematika itd. O tem ne bomo razpravljali, zahtevalo bi posebno obravnavo tudi zato, ker se mu doslej zgodovinopisje ni posvečalo. Izjema je le begunsko šolstvo.⁵ Nekoliko bolj so tudi osvetljene splošne razmere na Goriškem v zadnjih mesecih vojne leta 1918.⁶ Opozorimo pa naj na zanimivo problematiko sodelovanja ameriških enot v sklopu italijanske vojske, ki so bile prve mesece 1919. leta nastanjene v nekaterih krajih Primorske. Tako je pred zgodovinarji obširna problematika vojaških dogajanj prve svetovne vojne v Posočju, in nalog je še veliko.

Zusammenfassung

BLUTIGES LAND AM ISONZO — ÜBERSICHT MILITÄRISCHER EREIGNISSE AUF DER ISONZOFRONT 1915—1917

Drago Sedmak

In der militärischen Auseinandersetzung Österreich-Ungarns und Italiens, die 29 Monate lang dauerte vom 23. Mai 1915 bis 28. Oktober 1917, versuchten die italienischen Truppen in elf Offensiven auf der 94 km langen Front, vom Rombon bis zur Triester Bucht reichend, zum Durchbruch zu kommen. Diese Front ist unter dem Namen Isonzofront in die Weltgeschichte eingegangen, deren letzte, d. h. die zwölfte Offensive, die österreichisch-deutsche Gegenoffensive ist als Durchbruchsschlacht bei Bovec—Tolmin (Flitsch—Tolmein) aufgezeichnet worden. Diese Ereignisse sowie die etwa eine Million an Toten, Verwundeten, Erkrankten, Verschollenen und Gefangenen bildeten das Thema der kurzen Information, die der Verfasser auf der Tagung slowenischer Historiker in Tolmin vorgetragen hat.

Trotz dessen, daß es sich hier nur um eine Übersicht von militärischen Tatsachen handelt, muß darauf hingewiesen werden, daß dieser Zeitabschnitt und diese Thematik sowie dieses Gebiet in der slowenischen Geschichtsschreibung nur mangelhaft behandelt sind. Es bestehen zwar einige Denkschriften sowie literarische und bildkünstlerische Werke zu diesem Themenkreis, eine ganzheitliche Darstellung liegt jedoch noch nicht vor.

Hier denken wir besonders an die völlige militärische Räumung des Gebiets, auf dem die Kämpfe stattfanden sowie an die Abwanderung der Bevölkerung, die auch in Flüchtlingslager in Österreich und Italien untergebracht wurde, ferner an das Leben im unmittelbaren militärischen Hinterland, an die Verlegung des Sitzes von Verwaltungseinheiten (Gemeinden, Bezirkshauptmannschaften, Landesregierung) ins Hinterland und deren Tätigkeit dort, an die Fürsorge des Staates für die Flüchtlinge. Ebenso wenig behandelt ist die Problematik der Erneuerung der zerstörten Orte sowie die Verwüstung des Gebiets, auf dem die Kämpfe stattgefunden haben, ferner das Verhältnis der Militärbehörde zur Zivilbevölkerung, verschiedene Restriktionen, Not und Elend der Bevölkerung im Hinterland und damit im Zusammenhang verbreitet auftretende Krankheiten.

Trotz dessen, daß es sich um einen zeitlichen Abstand von siebzig Jahren handelt, ließ diese Front in der Bevölkerung einen unvergleichbar nachhaltigeren Ein-

⁵ A. Savli, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni. Zbornik za historiju školstva i prosvjete 7/1972—1973, 87—135.

⁶ B. Marušič, Na Goriškem v drugi polovici leta 1918. Primorski dnevnik 1964, št. 38—39, 41—45.

druck zurück, als es bis heute angenommen wurde. Die Front bot aber auch eine Verdienstmöglichkeit für die ärmeren Einwohner, die sich durch das Aufsammeln von Überresten, so u. a. von Eisensplittern sowie auch durch das Öffnen von Fundmunition und das Verkaufen der gewonnenen Bestandteile das wirtschaftliche Elend in den dreißiger Jahren und auch später zu lindern versuchte. Wie bekannt ist, setzten dabei viele ihr Leben bewußt aufs Spiel und würden, obwohl sogar nach dem letzten Krieg geboren, noch zu Opfern des längst vergangenen Krieges. So bergen zahlreiche Militär- und Zivilfriedhöfe auf dem Gebiet des Isónzo (Soča), ungeachtet der heutigen politischen Grenzen, die Opfer dieses Krieges.

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Od leta 1960 izdaja revijo **Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (PZDG)**, ki je doslej izšla v 25 letnikih (1964 ni izšla). Revija objavlja razprave, članke, historično dokumentacijo, poročila o simpozijih, knjižna poročila in recenzije, različne bibliografije in tekočo bibliografijo sodelavcev inštituta. V prvih letih izhajanja je bila revija izrazito usmerjena v zgodovino naprednega delavskega gibanja in NOB, vedno bolj, pa je širila krog svojega objavljanja tudi na širša področja slovenske zgodovine. Zdaj lahko rečemo, da je to revija za novejšo slovensko zgodovino. Uredništvo se trudi, da bi bila revija pestra, kvalitetna in sodobna. V letniku 1985 naj posebej opozorimo na razprave o fojbah v Julijski krajini, na stenografski zapisnik seje IOOF iz leta 1950, na pregled javno publiciranih stališč KP STO in KPI do londonskega memoranduma iz 1954, kot tudi na razpravo o programu Zedinjene Slovenije v letu 1848 in oblikovanju slovenske nacionalne države leta 1918 ter ne nazadnje na bibliografijo revije Pod lipo.

Prilagamo seznam še dostopnih letnikov in cene zanje, pri čemer opozarjamo, da sta letnika 1962 in 1973 že razprodana, nekaj letnikov, pa je že skoraj razprodanih. Revijo lahko naročite pri založbi Partizanska knjiga, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 13, kupite pa pri vseh slovenskih knjigarnah.

PZDG 1960/1 — 12 din	PZDG 1974 — 200 din
PZDG 1960/2 — 12 din	PZDG 1975/76 — 270 din
PZDG 1961/1-2 — 12 din	PZDG 1977 — 170 din
PZDG 1963/1-2 — 25 din	PZDG 1978/79 — 150 din
PZDG 1965/1-2 — 25 din	PZDG 1980 — 220 din
PZDG 1966/1-2 — 36 din	PZDG 1981 — 250 din
PZDG 1967/1-2 — 36 din	PZDG 1982 — 900 din
PZDG 1968/69, 1-2 — 50 din	PZDG 1983 — 900 din
PZDG 1970/1-2 — 50 din	PZDG 1984 — 1900 din
PZDG 1971/72 — 100 din	PZDG 1985 — 3000 din

SLOVENSKA MATICA, Ljubljana, Trg osvoboditve 7, (061) 214 190

in Zveza zgodovinskih društev Slovenije imata sklenjen dogovor o sodelovanju, po katerem lahko člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ob predložitvi potrjene članske izkaznice v prostorih Slovenske matice nabavljajo vse Matične publikacije po ugodnejši ceni, ki sicer velja le za redne Matične člane.

Iz bogatega izbora leposlovnih in različnih strokovnih del opozarjamo zlasti na nekaj knjig z zgodovinsko tematiko (zaloga nekaterih med njimi bo v kratkem času pošla!):

Slovenska matica 1864—1964 (zbornik razprav in člankov)	3300 din
Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1864—1964	2500 din
Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1964—1983	2500 din
Koroški plebiscit (zbornik razprav in člankov)	3550 din
Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem	2700 din
Vojeslav Molè: Iz knjige spominov	2100 din
Lavo Čermelj: Spomini na moja tržaška leta	2200 din
Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom	2200 din
Francè Koblar: Moj obračun	2200 din
Franc Petek-Janko Pleterski: Spomini koroškega politika	2400 din
Edvard Kocbek: Peščena ura. Pisma Borisu Pahorju 1940—1980	2200 din
Primož Simoniti: Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja	3500 din
Alojz Rebula: Zeleno izgnanstvo (roman o tržaških letih Eneja Silvija Piccolominija)	2600 din
Andrej Capuder: Rapsodija 20 (roman o obdobju med obema vojnama)	2200 din
Anton Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije (komentiran prevod knjig iz let 1788 in 1791)	2800 din
Karel Clarici: Knjiga moje mladosti (spominski opis grajskega in meščanskega življenja na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja)	2500 din
Josip Vošnjak: Spomini (uredil in opombe napisal Vasilij Melik)	3100 din
Franc Kos: Izbrano delo (izbral, uredil in opombe napisal Bogo Grafenauer)	2800 din
Ivan Hribar: Moji spomini I. (izbral in uredil Vasilij Melik)	3100 din
Ivan Hribar: Moji spomini II. (izbral in uredil Vasilij Melik)	3400 din
Marjan Rožanc: Roman o knjigah (avtobiografsko delo)	2100 din
Boris Pahor: V labirintu (avtobiografski roman iz časa 1946—1949)	3000 din
Lojze Kovačič: Prišleki, 1. in 2. del (avtobiografska pripoved o obdobju 1938—1945)	2400 din
Lojze Kovačič: Prišleki, 3. del (obdobje 1945—1948)	2700 din
Milko Kos: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev (izbral, uredil in opombe napisal Bogo Grafenauer)	3750 din
Anton Novačan: Jeruzalem—Kairo. Spomini 1942—1945	4900 din
Peter Mohar: Med nebom in peklom. Pričevanje iz plebiscitnega leta	5000 din

Slovenska matica pripravlja za prihodnja leta med drugim vrsto izdaj temeljnih del slovenske historiografije in nekaterih najzanimivejših starejših slovenskih memoarnih del.